

бути створений, проте його функціонування доцільно організувати не на громадських засадах, а за рахунок держави.

1. Лизанчук, В. Журналістська правда і постправа в контексті гібридної війни Російської Федерації проти України. Вісник Львівського університету. Серія: Журналістика. 2019. Вип. 45. С. 323–334.

2. Ділай, А. Війна за Україну: від інформаційних операцій до прямого вторгнення. Вісник Львівського університету. Серія : Журналістика. 2019. Вип. 45. С. 13–20.

3. Дрогомирецька, В. К. Співробітництво України з міжнародними організаціями у формуванні Європейської безпеки в умовах «гібридної війни» на Сході України. Прикарпатський вісник НТШ. Думка. 2018. № 5. С. 195–200.

Юрій Крамаренко

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА В УКРАЇНІ: ЧИННИКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ

«Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо» – таке розуміння «верховенства права» або, як ще іноді називають, «правовладдя» надано у рішенні Конституційного Суду України № 15-рп/2004 від 2 листопада 2004 року [1]. Венеційська Комісія «стрижневими елементами» правовладдя визначає: «1) законність – включно з прозорою, підзвітною та демократичною процедурою запровадження приписів права»; 2) юридична визначеність; 3) заборона свавільності; 4) доступ до правосуддя в незалежних і безсторонніх судах – включно із судовим контролем щодо адміністративних актів; 5) поважання людських прав; 6) недискримінація та рівність перед законом» [2, с.10].

В ст. 8 Конституції України визнано дію принципу верховенства права. За часів незалежності в нашій країні написано ґрунтовні наукові праці та проведено чисельні заходи щодо запровадження цього принципу у правотворчу та правозастосовну діяльність. Але яка ситуація із практичною реалізацією цього принципу сьогодні? Чи на всіх ланках (по вертикалі) та сферах (по горизонталі) правозастосовної діяльності він реалізується? Чи відчуває пересічний громадянин дієвість цього принципу? Вважаємо, що відповіді потребують саме ці питання. Особливої уваги ці питання набувають з огляду загальносвітових тенденцій, що мають прояв у зростаючій

нерівності [3], котра в окремих країнах перетворює владу більшості у «владу меншості», а також зниження довіри до владних інституцій. Так, сьогодні майже кожен другий в світі вважає владу та ЗМІ такими, що розколюють суспільство [4]. З огляду наведеного та враховуючи межі нашої роботи, звернемо увагу лише на три елементи правовладдя, а саме: юридичну визначеність, заборону свавільності та поважання людських прав.

Щодо юридичної визначеності слід констатувати суттєві позитивні зрушення в нашій країні, що проявляються в доволі оперативному реагуванні виконавчої та судової влади на складності правозастосовної діяльності. Сьогодні суб'єктам правозастосування, практикуючим юристам та тим, хто намагається реалізувати чи захистити свої права у нагоді є інформаційні ресурси та платформи цих гілок влади, де можна знайти відповіді на більшість правових питань. Вказане можна спостерігати на прикладах офіційних роз'яснень, коментарів, консультацій чи упорядкованої практики Верховного Суду. З цього боку проблемними залишаються лише усталена «місцева практика», рівень обізнаності й компетентності тих, хто безпосередньо приймає рішення по суті конкретних правових ситуацій, а також правотворча діяльність, котра останнім часом, на жаль, залишає більше питань ніж відповідей. Якщо більшу частину цих питань можна вирішити (і вирішується) шляхом інформування та навчання в межах певної системи органів влади, то з останнім виникає суттєва проблема. Законодавчий «спам», правові колізії або помилки юридичної техніки, що відбуваються в процесі правотворчості, негативно впливають на правозастосовну практику. За умов надмірної мінливості законодавства та «зарегульованості» окремих питань легітимні очікування учасників правових відносин не знаходять свого підтвердження або ж вимагають від них довготривалих «рухів по колу» судової системи.

Відповідно до «Мірила правовладдя» ухваленого Венеційською Комісією на 106-му пленарному засіданні [2] під свавільністю розуміється перш за все недопущення «свавільної влади держави», що може мати прояв у свавільності дій «правлячої більшості» або ж чиненні «правосуддя у свавільний спосіб». Від чого ж залежить свавільність з боку уповноважених владних суб'єктів? Передусім, від особи, яка має повноваження щодо прийняття рішення. Реалізація принципу верховенства права під час прийняття відповідного рішення уповноваженою особою знаходиться в залежності від можливості корупційних проявів та компетентності таких осіб. Відповідно до індексу сприйняття корупції наша країна, хоча і дещо покращила результати у порівнянні з минулим роком, проте залишається країною з високим рівнем цього негативного явища [5]. У вищевказаному дослідженні «Мірило правовладдя» зазначено: «Корупція призводить до свавілля і зловживання владою, позаяк рішення не буде ухвалено згідно з приписами актів права, а це у наслідку означатиме, що рішення будуть свавільними за природою. Понад те, корупція може порушити рівносильне

застосування приписів актів права: тому вона є руйнівною для власне підвалин правовладдя»[2, с.43]. Слід зауважити, що і від особи, відносно якої приймають рішення, також залежить реалізація правовладдя. Ця залежність проявляється в рівні обізнаності членів суспільства про свої права та можливості їх захисту у легітимний спосіб. Тобто не тільки в бажанні реалізації прав та задоволенні власних інтересів, а й вольових цілеспрямованих діях щодо їх відстоювання виключно правовими способами. В цьому контексті з огляду сучасного інформаційного середовища навіть неозброєним оком можна помітити превалювання «публічного тиску», образ чи поширення компрометуючої інформації або ж інших проявів, що далекі від правових засобів реалізації та захисту прав. Вирішення цього питання знаходиться в сфері формування правової свідомості, культури та обізнаності про межі власних прав та обов'язків. Обізнаність та впевненість в дієвості правових механізмів дозволить зменшити також і рівень корупції та некомпетентності, оскільки такий стан буде дисциплінуючим фактором для осіб, котрі приймають рішення. Їм буде набагато складніше прийняти неправомірне рішення чи ввести в оману учасників правовідносин, чия правова ситуація підлягає вирішенню. З цього приводу також слід констатувати, позитивні зрушення в нашій країні як з точки зору кількості підготовки фахівців в сфері права та правоохоронної діяльності, так і наявності інформаційних платформ та заходів для підвищення рівня правової грамотності серед населення.

Зупиняючись на питаннях поваги прав людини, слід згадати Загальну декларацію прав людини 1948 року, яка «народилася» після жахливих та гірких сторінок історії людства. В ній відображено основу мирного співжиття та побудови суспільних відносин на основі загальнолюдських цінностей. В її преамбулі ми можемо побачити і «чотири свободи Рузвельта», і «визнання гідності, яка властива всім членам людської сім'ї, і рівних та невід'ємних їх прав», і, навіть, можливість повстання, як «останнього засобу проти тиранії і гноблення» [6]. Повага прав людини можлива в такому суспільстві, де не тільки декларуються, а й стають поширеними та усталеними переконання щодо рівності та поваги один до одного, тобто там, де немає місця «винятковості», «привілейованості» чи «обраності» одних відносно інших. Це стосується і як членів суспільства, так і, особливо, осіб, наділених владними повноваженнями. В цьому сенсі, на жаль, ми ще перебуваємо тільки на початку шляху побудови таких відносин. Їх побудова потребує якісної комунікації в середині суспільства та недопущення перебування «у полоні» будь-якої ідеї, світогляду чи авторитету. З цього приводу Карл Поппер зазначав, що наша цивілізація «яка досі перебуває в дитячому віці і дорослішає попри той факт, що безліч разів була обдурена багатьма інтелектуальними провідниками людства» [7]. Повага до прав людини залежить не стільки від якості законодавства чи досконалості механізму діяльності органів державної влади чи правосуддя, скільки від рівня

свідомості та прийнятності загальнолюдських цінностей суттєвою частиною суспільства. Це сфера культури, моралі, звичаїв і традицій, які змінюються набагато повільніше ніж соціально-економічні формації або правові чи політичні режими. В цьому контексті слід зазначити, що суттєвим чинником, що може «зрушити з місця» моральні підвалини є саме діяльність (поведінка) осіб або груп осіб, що в силу певних обставин наділені можливістю впливу на суспільство. Такий вплив відбувається через прийняття владних рішень, формування дискурсу та комунікації, визначення пріоритетів в економіці та політиці країни, тощо. В Україні, як і в більшості країн світу, такі важелі впливу зосереджені переважно в осіб, які перебувають в органах державної влади. Від рівня їх моральної та інтелектуальної зрілості, самостійності та відповідальності багато в чому залежить напрям суспільних перетворень. Це ставить представників органів влади та тих осіб, які мають вплив на суспільні процеси в особливо відповідальне становище. Розуміння ними сутності принципу верховенства права взагалі, та поваги до прав людини зокрема, дозволить уникнути помилок державотворення, які на цьому історичному етапі мають високу вартість для нашого суспільства.

1. Каталог юридичних позицій. Конституційний Суд України. Офіційний вебсайт. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava>.
2. Європейська комісія «За демократію через право» (Венеційська Комісія) «Мірило правовладдя». Коментар. Глосарій. – USAID: Страсбург, 2017 – 163 с.
3. World Inequality Database. Website. URL: <https://wid.world/wid-world/>
4. Edelman Trust Barometer. Website. URL: <https://www.edelman.com/trust/2022-trust-barometer>
5. Transparency International. Website. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2022>
6. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
7. Карл Поппер Відкрите суспільство та його вороги. Том 1. / Перекл. з англ. О. Коваленка.— К.: Основи, 1994.— 444 с.

Марія Красій

кандидат юридичних наук, доцент
*(Івано-Франківський національний
технічний університет нафти і газу)*

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Закріплення принципу верховенства права на національному рівні в конституціях, конституційних актах практично всіх держав світу, а також на міжнародному рівні в міжнародно-правових актах (угодах, конвенціях,